

élet - jog

az élet konfliktusai

jog: magatartási szabály, melyet az állam kényszerít ki

az élet tényei

jogi tények: történések, események, emberi cselekmények, melyek joghatásokat váltanak ki. (jogkeletkezés, -módosulás, -megszűnés)

emberek közötti viszonyok

jogviszonyok: emberek közötti – társadalmi – viszony, amit a jog szabályoz

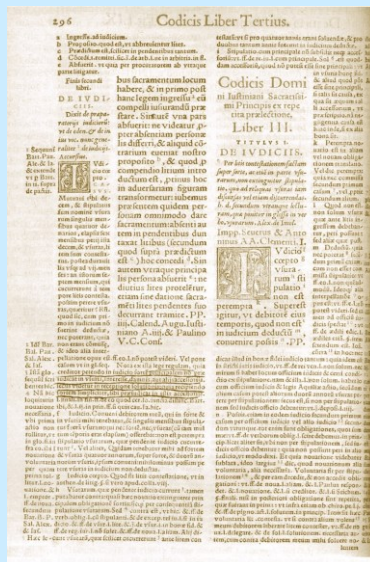
miért ?

2300 éves tradíciók

a közös európai jogi
hagyomány alapja

a **jogtudományon** és a
jogszolgáltatáson
keresztül fejlődött

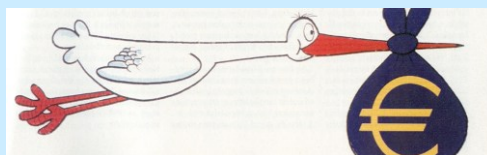
evolúció vagy
visszatérés ?

visszatérés

(Wiederkehr der Rechtsfiguren)

- korlátozott jogi megoldásrendszer
- visszatérés új elemekkel
- jogi megoldások kincsesára
- ma is lehet választani a megoldásaiból (értékválasztás)
- közös nyelv - európai szakemberek
- egységesülő Európa / egységesülő európai jog

hogyan?

Tananyagok (kötelező)

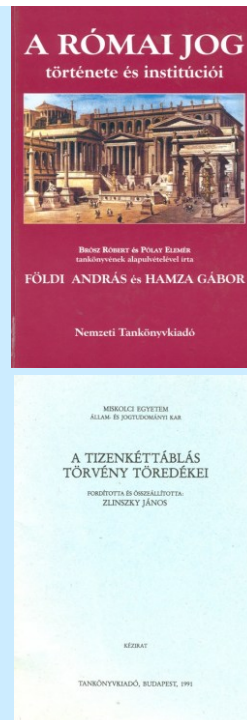
- Földi András-Hamza Gábor

A római jog története és intézményei
Budapest, Tankönyvkiadó
1996-tól (legalább 2000 utáni kiadás)

DE: hosszú távra tervezőknek a 2014-es (19.)
kiadástól

A tizenkéttáblás törvény töredékei

(Zlinszky János fordítása)
Budapest, 1990-től

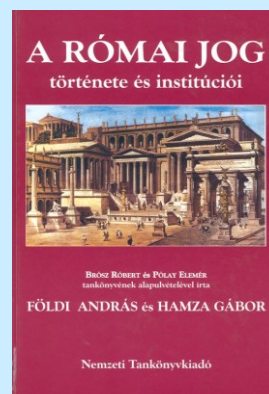

szabályok - tanácsok (1)

1. Az első félév végi kollokviumra és az év végi szigorlatra a jeles érdemjegy eléréséhez sem kötelező megtanulni az **apró betűvel** szedett részeket.

Kivételt képeznek ezen szabály alól azok az apró betűvel szedett részek, melyek:

- az konzultáción érintve voltak; továbbá
- az apró betűs részekben belül a **vastagon** szedett részek és azok szövegkörnyezete.

szabályok - tanácsok (2)

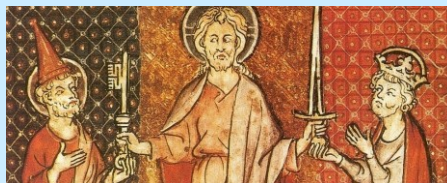
2. A **latin** fogalmak és kifejezések közül elvárt azok ismerete, melyek a tankönyvben **vastagon** vannak szedve.

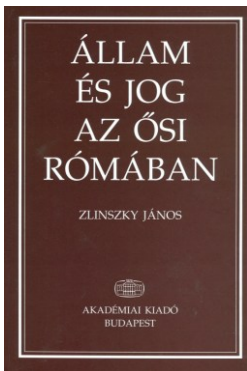
El kell sajátítani azon terminusokat is, melyek esetlegesen ezen kívül a konzultáción elhangzanak illetve a diákon feltűnnek.

szabályok - tanácsok (3)

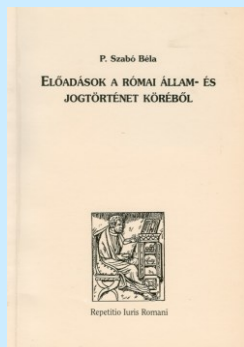
3. A párhuzamos **magyar-latin szöveg-helyek** magyar szövege a tananyag részét képezi, amennyiben szedése normál méretű.
4. A **9. fejezetben** szereplő **személynevek** és **idegen kifejezések** közül csak azok képezik majd a szigorlatra kötelező anyag részét, melyek vastagon szedettek.

ajánlott olvasmányok

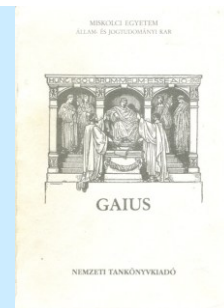
- Zlinszky János: Állam és jog az archaikus Rómában
Budapest, 1997

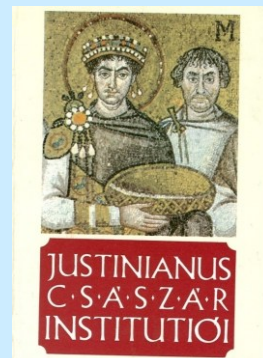
- P. Szabó Béla: Előadások a római állam- és jogtörténet köréből
Miskolc, 1998

ajánlott olvasmányok (2)

- Gaius Institutiói (Brósz Róbert fordítása) Budapest, 1990

- Iustinianus Institutiói (Mészöly Gedeon fordítása) Budapest, 1992

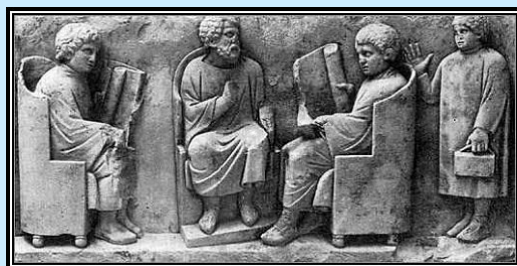

foglalkozások

- konzultációk (4 alkalom)

látogatásuk melegen ajánlott!

- hangsúly a nappali tagozattal szembeni elkerülhetetlen **hátrányok** kiegyenlítésén
- kérdések feltehetőek, sőt!!

Használhatók a letölthető nappalis **előadás-diák** is!! Sőt!

konzultációk rendje

szept.	26.	Történeti rész	(3 óra)
		Eljárásjog	(1 óra)
okt.	03.	Eljárásjog	(2óra)
		Személyi- és családjog	(2 óra)
nov.	14.	Dologi jog 1	(3 óra)
nov.	28.	Dologi jog 2	(4 óra)

Zárthelyi dolgozat – 2026. november 28. 14.00-16.00 között,

(a november 14-i konzultáció anyagával bezárólag)

római jog gyakorlat

kapcsolódó tanegység
a megtanultak gyakorlati alkalmazása

órarendi foglalkozás:
2026. november 14. (a konzultáció végén)

Ténylegesen otthoni munka:

a kari Moodle feladatközponton keresztül elérhető feladatok
írásbeli megoldása

- jogesetelemzés
- ókori jogi szöveg elemzése

A feladatok elérhetők: 2026. november 9-től

Leadási határidő: 2026. november 29. 24.00

követelmények

Az aláírás megszerzésének feltételei

i.) **Zárthelyi dolgozatot megírása római jogból.** A dolgozat 80 pontos, az elért pontszám közvetlenül beleszámít a félév során elérhető teljesítménypontokba. Elérhető: **80 pont**

ii.) **Jogesetmegoldás a e-learning-rendszeren keresztül.** A szorgalmi időszak végéig a hallgatóknak otthoni feladatként egy elektronikusan elérhető római jogesetet kell megoldaniuk és írásban leadniuk. Elérhető: **20 pont**

iii.) **Részvétel a félév eleji „mentori találkozón.”** A október hónapban a WEBEX-rendszeren meghirdetett mentori találkozón való részvétel esetén további pontok szerezhetők. Elérhető: **3 pont**

A hallgató akkor bocsátható vizsgára, ha a maximális 100 teljesítménypontból
61-et elér

A hiányzó teljesítménypontok **pótlása** zárthelyi dolgozattal történik, amely alapján elért pontszámok akkor kerülnek beszámításra, ha az eredmény jobb, mint a korábbi zárthelyi dolgozat eredménye. A pótló dolgozat egyszer megismételhető.

eredmények ?

2025/26. tanév I. félév

tárgyfelvevők:	173		
aláírást szerzők:	77		
ebből vizsgázók:	55		
jeles:	1		
jó:	6	(1x:5	2x:1)
közepes:	6	(1x:5	2x:1)
elégséges:	34	(1x: 24	2x:9 3x:1)
elégtelen:	8	(1x:6	2x:2)

2025/26. II. félév

tárgyfelvevők:	102
----------------	-----

kronológiák

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

Róma kezdetei (Kr.e. VIII. sz.)

Latium Vetus

- latinok (Tiberis mentén)
- etruszkok (É)
- szabinok (K)
- volscusok, hernicusok (D)

Tiberis bal partja

egészségtelen mocsár
le-le telepedő pásztortörzsek
„senki földje” = *asylum*

keletkezés-elméletek

- Engels-Morgan:
szerves gazdasági-
társadalmi fejlődés

evolúciós modell

- Annalista hagyomány
(Livius, Tacitus, Dionysius
Halicarnassus)

Alba Longa – Romulus
(Kr.e. 754/753. április 21.)

kalandorok közössége
állammá szervezve

(nem elsősorban társadalmi
és gazdasági mozgató erők
hatására)

alapítás (Staatgründung)

- mesterséges állam
- kezdetektől **joggal élő állam**

különböző etnikumú,
hagyományú lakosság

cél: védekezés kifelé
békefenntartás befelé
(katonai jelleg)

„Romulus alkotmánya” („a szegények egyenlősége”)

Társadalmi szervezet

- 3 törzs (*tribus*)
- 1 *tribus* = 10 *curia*
- 1 *curia* = 10 *decuria* (*gens*)
- 1 *gens* = 10 *familia*
militáris jelleg

Cliensek +
„próbaidős jövevények”

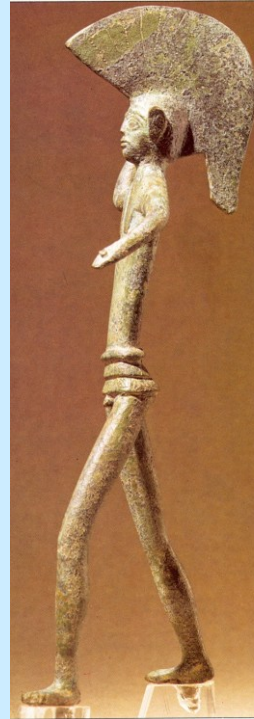
„Állami” szervezet

- *rex*
- *senatus (patres gentium)*
tanácsadó, jogalkotó szerv
interregnum
- *comitium curiatum*
helybenhagyó szerep

Mintakövetés!!

királykor

- Az a közösség, melyből a későbbi világbirodalom kinőtt, jövevények véd és dac-szövetségeként, **rögtön állami keretek** között szerveződött;
- A létrejött közösség együttélési szabályait szinte a **kezdetektől jogi normákba** foglalta;
- A kezdetektől joggal élő római állam keletkezésével kapcsolatos hagyományokat elfogadva, a **hét király** nevével fémjelzett korszakot **két szakaszra** lehet bontani, melyek az állam működésében is sajátos vonásokat mutattak.

latin-szabin korszak

A **latin-szabin monarchia** – az első négy király – kora, melynek átfogó jellegzetessége a nemzetségek politikai túlsúlya volt:

- a nemzetségek közötti szövetség feje a **király** volt, aki a nemzetségfők közül került ki;
- az állami szuverenitás birtokosa a **Senatus**, a családfők (*patres*), majd nemzetségek vezetőinek gyűlése volt;
- csak azokat tekintették teljes jogú polgároknak, a közösség tagjainak, akik valamelyik nemzetséghez (*gens*) tartoztak;
- a polgárok, a **hadra fogható férfiak gyűlésének** is volt bizonyos beleszólása a közügyek menetébe, bár e szerep inkább megerősítő, mint kezdeményező volt.

az etruszk monarchia

Az **etruszk monarchia** időszakában a nemzetségek szövetségéből **városállam** lett:

- a király szerepe és hatalma megnőtt;
- átszerveződött a hadsereg és a nép politikai részvételének jellege;
- megváltozott, – bizonyos értelemben – bővült a polgár-joggal rendelkezők köre (az alsóbb néprétegek, a később bevándoroltak korlátozott jogokhoz jutottak – királyi és nemzetségi *cliensek*)
- az etruszk uralom második felében megjelent és megszilárdult egy bizonyos timokratikus rend, vagyis nagy részben a *census* (vagyonni besorolás) határozta meg a politikai életben való részvétel lehetőségét.

a „köztársaság” periodizációja

Kr.e.

- 367-ig átmenet az egyeduralkodó monarchiából a köztársasági formába
- 367-286 a *patriciusok* és *plebeiusok* közötti maradék különbségek felszámolásának korszaka
- 287-146 a köztársasági intézményrendszer fénykora
- 146-27 a köztársaság válsága

átmenet a köztársasági államrendbe

- Valószínűleg több nemzedéken át tartó alkotmány- és szervezet átalakulási folyamat, melyet egy **szűk patriciusi réteg** uralma jellemzett;
- A **közélet lassú, tapogatózó átalakítása** feltételezhető, megőrizve a királykor azon hagyományait, melyek nem jártak egyeduralkodói törekvésekkel;
- Egy új politikai erő, az eddig közéleten kívül rekedt **királyi cliensi réteg** benyomulása a közéletbe, melyet tagjai katonai jelentősége tett elodázhatalanná – **PLEBS kialakulása**;
- A **Senatus erőfölénye**, a végrehajtó szervekkel kapcsolatos kísérletek teljes alárendelése ezen szerv akaratának;
- **Szükségmegoldások, kompromisszumok** és új hatalmi formák kikísérletezése a társadalmi rétegek közötti küzdelemben.
(pl. XII táblás törvények - Kr.e. 451/450-ben **lex**)

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

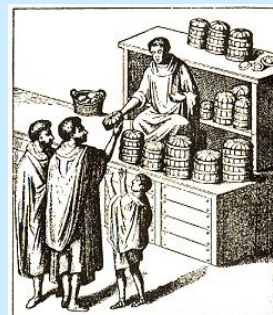
a XII táblás törvény tartalma

Jelleg:

- A római szokásjog és
- a társadalmi-közjogi kompromisszumok eredményei magánjogi vonatkozásainak rögzítése
- régi szabályok rögzítése néhány újjátással
- nem kodifikáció!!
 - nem törekszik teljességre
 - a **vitatott szabályok egyértelműsítése**
 - az alapvető, tiszta szabályokat ismertnek veszi
- magánjog és eljárásjog

A normák eredete:

- törzsi-szokásjogi normák
- szakrális eredetű normák
- legiszlatív (új) normák

Jogi normák (*ius*) az ősi Rómában

Jog: olyan **magatartási szabályok** összessége, melyet az **állam** kényszerít ki

- a belső béke megteremtésének legfontosabb eszköze a normák léte, a közösség együttéléséhez szükséges szabályok megteremtése volt
ennek több útja volt lehetséges:
 1. közismert normák **spontán közösségi** kikényszerítése
(az állam csak olyankor avatkozott be a szabályok megállapításába, ha a közismert szabály nem hatott kellően vagy teljesen hiányzott)
(törzsi-szokásjogi normák 1.)
 2. **állami beavatkozás**
 - a. *iurisdictio* (király - *magistratus*)
 - választás különböző ismert normák közül
(törzsi-szokásjogi normák 2.)
 - antagonisztikus ellentét esetén
istenek segítségének kérése – istenre hivatkozás
(szakrális eredetű normák)
 - b. *legislatio*
új problémákra új normák alkotása
(legiszlatív normák)

a ius-on túli normák az ősi Rómában

- **Ius**: összetett normarendszer, amely mögött az állami kényszerhatalom áll (XII. t.t.) = *ius Quiritium* - *ius civile*

- Társadalmi normaként érvényesültek a korai Rómában az istenek védelme alatt álló együttélési szabályok, a *fas* szabályai is. Általában áthághatatlan parancsokat közvetítettek, melyek betartása az isteneknek tetsző volt ("*fas est*"), illetve olyan tilalmakat fogalmaztak meg, melyek megszegése **az istenek sérelmét** jelentették ("*nefas est*").
- Szokásként érvényesültek továbbá azok a szabályok, melyeket ma erkölcsi, etikai normáknak neveznénk. A rómaiak ezeket a szabályokat a *mos* körébe sorolták be.

Az elődök szokásának, kívánságának *mores maiorum* betartását az ősök tisztelete és tekintélye segítette. Hallgatólagosan az egész közösség által elfogadott szabályok voltak ezek (pl. a **családi belső viszonyok jogon túli szabályai** tartoztak ide). A korai köztársaság korában a betartásukra való odafigyelés intézményesült, a *censorok* feladatává vált.

az archaikus jog a pontifexek

- a szakrális normák betartásának felügyelete
- a világi jog ismerete, emlékezetben tartása, értelmezése (**fejlesztése!!**)
(a *magistratusok* tanácsadói)
- szigorú formalizmus (*carmina*)
- **responsum**ok magánszemélyeknek is
a helyes forma biztosítása
jogi aktus érvényességének vizsgálata
- *libri pontificales* - titkos tudomány!!
decreta
responsa
- a világi jog hivatásos ismerői voltak

a pontifexi interpretatio

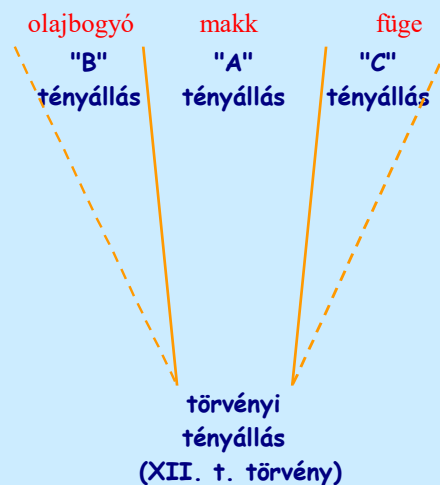
interpretatio: logikai művelet
a konkrét helyzet (történeti tényállás)
alárendelése
egy absztrakt jogszabálynak (törvényi tényállás)

nyelvtani értelmezés
↓
logikai értelmezés

rendszerintani értelmezés
történeti értelmezés

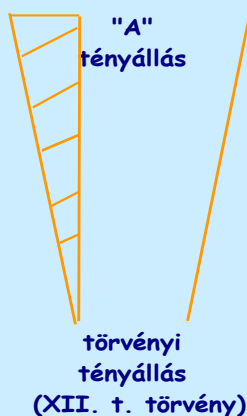
0. **Megállapító értelmezés** = a törvényi tényállás lefedi a történeti tényállást.
1. **Kiterjesztő értelmezés** = a szabály **nyelvtani érteleme** szerint eredetileg oda nem tartozó esetre való alkalmazása (tágítva a szabály szó szerinti eredeti értelmét) – tizenkét táblás tv.: VII.9a, VII.10, VI.8.
2. **Megszorító értelmezés** = az eset a nyelvtani értelmezés szerint **alátartozna** a szabálynak, de kiveszik onnan, valamilyen indokkal – tizenkét táblás tv.: IV.2b, X.8.
3. **Analogia legis** = a megoldatlan eseteket (**joghézag**) hasonló esetekre vonatkozó jogszabályok által oldjuk meg.
Tkp. új szabály létrehozása – tizenkéttáblás tv.: IV.2; Gaius 1.132.
4. **Analogia iuris** = nincs hasonló eset sem, ilyenkor a jogrend bizonyos vezérgondolatai alapján dönthet a jogalkalmazó

Kiterjesztő értelmezés

↑
„A XII t.t. biztosítja, hogy a más telkére áthulló makkot össze szabad szedni.”

Megszorító értelmezés

„Aranyat se temessenek vele. De akinek fogai arannyal vannak kapcsolva, ha azt vele elégetik, vagy eltemetik, az nem törvényt sértő.”

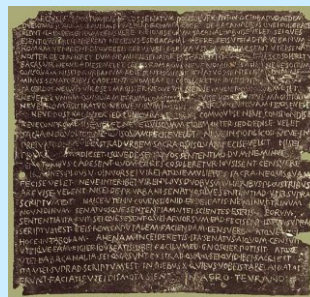
analogia legis

A kiterjesztő értelmezéstől megkülönböztetendő az *analogia legis*

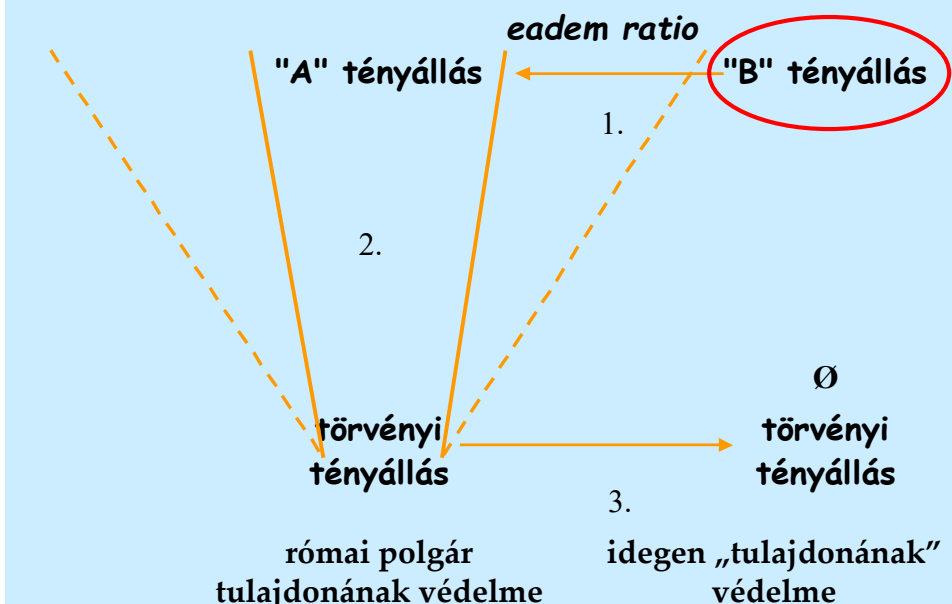
Alapelve: a megoldatlan eseteket (**joghézag**) hasonló esetekre vonatkozó jogszabályok által kell megoldani.

Három feltétele van az *analogia legis* alkalmazásának:

- a vizsgált esetre egyáltalán ne legyen jogszabály (**joghézag** álljon fenn);
- a vizsgált ESET és egy már szabályozott ESET legalább egy **lényeges** elemében valamilyen közösséget mutasson fel;
- a közös elemnek a már ismert törvényi tényállás lényeges elemét kell érintenie, amiben a jogalkotó állásfoglalásának lényege (*ratio*) fogalmazódik meg = *eadem ratio*

analogia legis - joghézag esetén

a pontifexek privilégiumának megtörése

A pontifexek = a jogszolgáltatás szakértő testülete

iurisdictio (az alkalmazandó jogszabály meghatározása)

iudicatio (az jogvita végleges megoldása) ellátói nem ismerték a jogot.

Más személyi kör rendelkezett jogismerettel és jogszolgáltatási jogkörrel!!

1. A XII táblás törvény már felfedte a titkok egy részét
a magánjog és eljárási szabályok nagy része ismertté vált
2. *Ius Flavianum* (Kr.e. 304) - Cnaeus Flavius közzé teszi a perbeli mondatokat
3. Tiberius Coruncanius, az első *plebeius pontifex maximus* nyilvánosan kezdi osztogatni jogi tanácsait, *responsum*ait

A jog szabad, **világi tudománnyá** válik

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

a köztársaság „alkotmánya”

- Az államszervezet fejlődésére a három hatalmi szervcsoport, a *Senatus*, a *comitiumok* és a *magistratusok* viszonylagos **hatalmi egyensúlya** volt jellemző, melyből tekintélyénél fogva a *patres* testülete emelkedett ki;
- A városállam igényeinek megfelelően a *magistraturákban* jól tagolt végrehajtó hatalom egy szokásjogilag kialakult **garanciarendszer** keretei közé fogva működött, amelyet közvetve a népgyűlések és közvetlenül a *Senatus* ellenőriztek;
- A *comitiák* kialakuló szerepköre korlátozott mértékben ugyan, de biztosította a hódító háborúk terheit és előnyeit viselő fegyverfogó lakosság **beleszólását az állami ügyekbe**. Minden római polgár hallathatta szavát azon ügyekben, melyek érintették;
- Az állam sorsának legfontosabb kérdéseiben – igaz a hatalmát korlátozó szabályokat az idők folyamán egyre inkább elfogadva – a ***Senatus*** akaratára valósult meg;
- A **hódító politika** húzó és összetartó ereje mintegy két évszázadon át egy igen hatékonyan funkcionáló és a vészhelyzeteket is uralni tudó szervezetrendszer megteremtését lehetővé.

területi terjeszkedés

Kr.e.380

Kr.e.279

Kr.e.212

Kr.e.86

kronológiák

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

az *interpretatio* elégtelensége

A pontifexi *interpretatio* lehetősége nem volt elegendő a XII táblás törvény jogának továbbfejlesztéséhez.

A Róma történelmében bekövetkező **gazdasági, társadalmi és kulturális változások**, melyek a paraszti társadalomból a nagyvárosi-világhatalmi társadalommá való átalakulást kísérték, természetesen nem hagyták érintetlenül a jog által szabályozandó életviszonyokat sem.

A XII táblás törvény szűkszavúságával, nehézkes szövegével hamarosan a pontifikális *intepretatio* ellenére is **ELÉGTELEN LETT** a megváltozott körülmények jogi kézben tartására. Egyszerűen **elaggot és hiányossá vált**.

Újabb jogforrások után kellett nézniük a római jogszolgáltatásért felelős *magistratus*oknak.

törvények ?

A jog fejlesztésére az első lehetőség az volt, hogy a régi törvény elégtelen szabályait **új törvényekkel** helyettesítették illetve egészítették ki.

Azonban megállapítható, hogy a XII táblás törvény utáni időszakban a magánjog területén a törvényhozás **nem** játszott igazán jelentős szerepet.

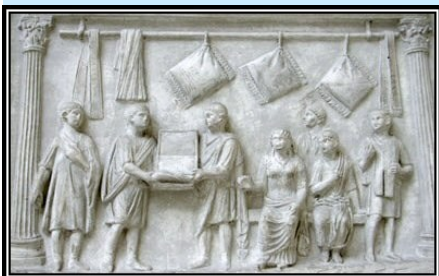
Különböző számítások szerint a XII táblás törvénytől az időszámítás kezdetéig terjedő időszakban csak 24-30 magánjogi jellegű törvényt fogadtak el Rómában.

A magánjoggal foglalkozó törvények java-részt *plebiscitum* formájában születtek.

A 2. század közepétől pedig a törvényhozás teljesen a politika terére húzódott vissza, és a politikai harcok eszközévé vált.

a preklasszikus jogfejlődés

Pénzforgalom, távolsági kereskedelem
új gazdasági igények

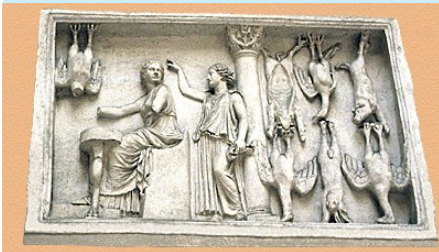
a formális, merev
ius Quiritium
elégtelen lett

az új megfelelő jogszabályok
kialakítása

a **praetor** feladat lett
(*iurisdictio*)

Kr.e. 367. *praetor urbanus*

242. *praetor peregrinus*

ius praetorium

- A peres eljárás kettéosztottsága:

<i>iurisdictio</i> - praetor	<i>in iure</i>	jogkérdés
<i>iudicatio</i> - iudex	<i>apud iudicem</i>	ténykérdés

cél: pártatlanság, gyorsaság

- A felek kérelmére a *praetor* állást foglal:

- nem avatkozik be az állam
- az állam beavatkozik
 - ismert megoldást jelöl ki a XII tábla (***ius civile***) alapján
 - ha ilyen nincs, **saját belátása** szerint ad jogsegélyt
(először *peregrinus*okkal kapcsolatos ügyekben - ***praetor peregrinus***)
ius gentium, aequitas, bona fides, ius naturale

- a **formuláris eljárás** kialakulása

Kr.e. 2. század közepe - *lex Aebutia*

„iuris civilis adiuvandi, supplendi et corrigendi gratia”

mozgékony, rugalmas a gazdasági igényeknek megfelelő jog

ius praetorium (2)

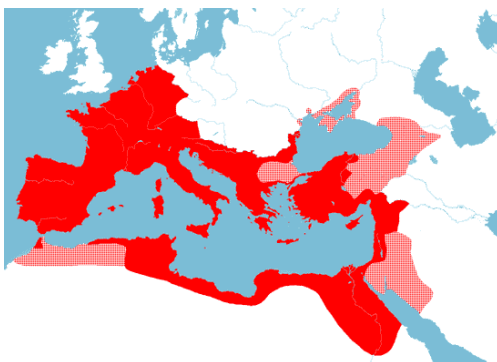
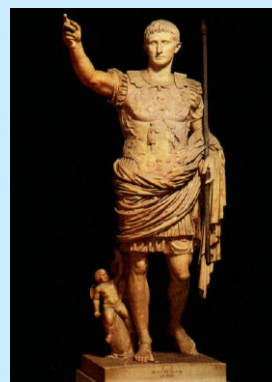
a jogbiztonság megvalósítása	jogtudomány
• konzervativizmus	<i>responsa prudentium</i>
• jogtudói <i>consiliumok</i> (világi jogtudomány)	kazuisztikus (esetjogi) megközelítés
• <i>praetori edictum</i> (<i>ius edicendi</i>)	– <i>cavere</i>
– parancsok, tilalmak	– <i>agere</i>
– jogvédelmi ígérek	– <i>respondere</i>
– keresetformula-minták	rendszerzési kezdemények
a <i>praetor</i> kötve lesz <i>edictum</i> ához és átveheti elődje hirdetményét	szabályok alkotása (<i>regulae</i>)
állandósulás	a preklasszikus jog: jogtudósok által alkotott és fejlesztett jogászjog

kronológiák

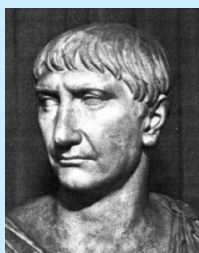
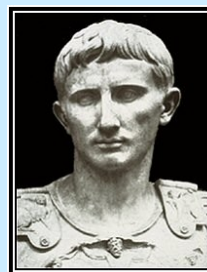
	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

a principatus

- A köztársasági államszervezeti hagyományok bizonyos felélesztése, illetve megtartása mellett is a *principatus* egy **új hatalmi rendszert** jelentett, amelyre két hatalmi szerv nyomta rá a bélyegét: a *princeps* és a *Senatus* kettős hatalma (*diarchia*);
- Annak ellenére, hogy a *Senatus* politikai szerepének és korábbi hatáskörének egy részét átmentette, a ***princeps* játszott domináns szerepet** az államszervezetben;
- A *praetura* kivételével a köztársasági tisztségek fokozatos kiüresedtek, és feladatkörük átkerült a **császár által kinevezett hivatalnokokhoz**, amelyek egy bonyolult, de a Birodalom igazgatására alkalmas rendszert képeztek;
- A népgyűlések politikai szerepének megszűnte, majd teljes eltűnésük egy **abszolutisztikus berendezkedést** tükrözött, amelyben azonban – a legjelentősebb uralkodók alatt – az egész szabad társadalom érdekei is figyelembe vették.

Kr. u. 9.

Kr.u. 116.

kronológiák

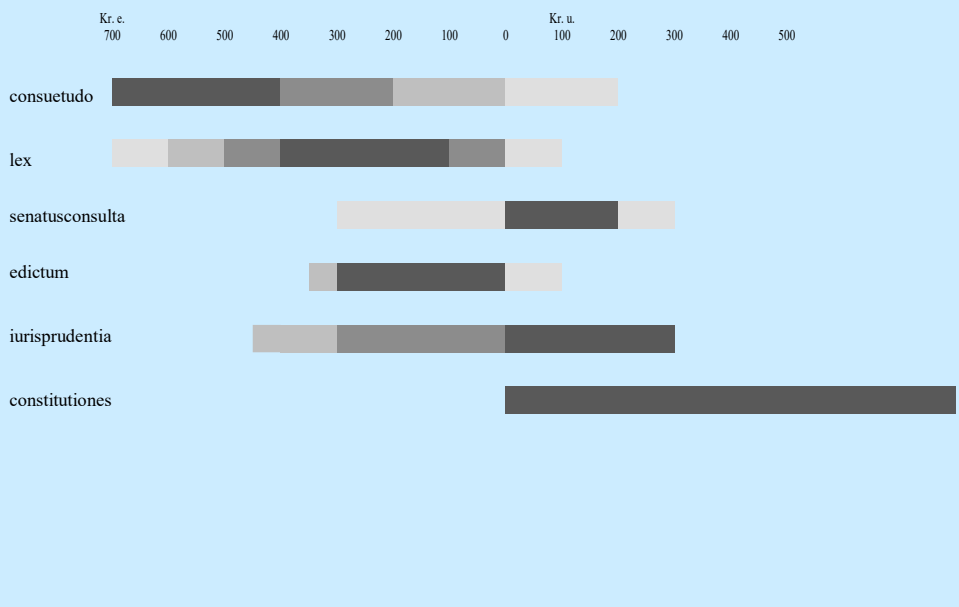
	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

jogforrások

„A római nép joga
törvényekből, *plebiscitumokból*,
a *senatus* határozataiból,
császári rendeletekből,
azoknak *edictumaiból*, akiknek *edictum* kiadási joguk
van és
a jogtudósok *responsumaiból* áll.” (Gaius I.2.)

a jogforrások jelentősége

Törvénytípusok szankció szerint

	érvénytelenítés	büntetés
<i>lex perfecta</i>	+	-
<i>lex plus quam perfecta</i>	+	+
<i>lex minus quam perfecta</i>	-	+
<i>lex imperfecta</i>	-	-

példák

lex perfecta: **megtagadja** a szabályellenes cselekmény **érvényét**.

- a római jog tiltja a férjnek a hozományi telek eladását. Ha mégis eladja az ügylet **semmis**.
- a hitvesek közötti ajándékozási ügylet tilos és **semmis**.

lex plus quam perfecta: a szabályellenes cselekmény nemcsak

- semmis**, de az elkövetőt még **büntetéssel** is sújtja a szabály.
- a tiltott házasságok **semmisek**, s a felek **büntetést** is kapnak;
- ha valaki erőszakkal kényszerít valakit szerződés megkötésére, az ügylet **semmis**, és a kényszerítő **büntetendő** is.

lex minus quam perfecta: a szabály tiltja az ügyletet, **joghátránnyal (büntetéssel)** sújtja az ügyletet megkötő felet, de az ügyletet érvényesnek ismeri el.

- gyászév alatt az özvegy nő nem mehet újra férjhez, ha mégis megteszi **infamis** lesz, de házassága **érvényben marad**.

példák (2)

lex imperfecta: a benne foglalt parancs megszegéséhez **semminemű** szankciót nem fűz. (De ez nem jelenti azt, hogy a szabály mindenféle jogkövetkezmény nélkül maradna.)

Erre iskola-példa a *lex Cincia*, amely tiltja bizonyos mértéken felül az ajándékozást, de ha az ajándékozás megtörtént, az érvényes volt.

- A magánjog szempontjából tehát egy *lex imperfecta*-val állunk szemben, mivel **nincs szankció**.
- De **jogkövetkezménye mégis volt** annyiban, hogyha valaki az ilyen mértéken felüli MEGÍGÉRT ajándékot perben követelte az azt ígérőtől, akkor a *praetor* kifogást adott ezen követelés ellen.
- Sőt keresetet adott a mértéken felüli ajándék visszakövetelésére.
- Az állami kikényszerítés tehát megvalósul, de magáról a szankcióról nem maga a törvény gondoskodik.

(Ilyen még *Sc. Vellaeum*, *Sc. Macedonianum*)

a *ius honorarium* sorsa

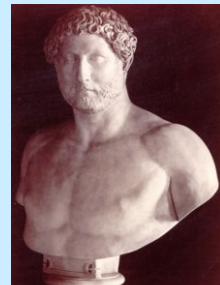
A *ius honorarium* kreativitása a *principatus* korában egyre inkább eltűnt

Okok:

- a *praetori edictum* ekkorra már olyannyira kikristályosodott, hogy elvesztette a továbbfejlesztés lehetőségét.
- Hadrianus egyik *senatusconsultum*a megtiltotta az *edictum* módosítását
- ez a jogszolgáltató hatalom jogfejlesztő tevékenységének végét jelentette
- megjelent a *cognitio extra ordinem* konkurrenciája
- ez mentes volt a formalitásoktól, és írásbeli
- a bíró döntése ellen fellebbezni (*appellatio* vagy *provocatio*) lehetett végső soron a *princeps*hez, akinek így a kezébe került a reformálás lehetősége.

Salvius Iulianus

EDICTUM PERPETUUM

a *Senatus* jogalkotó tevékenysége

- A köztársaság korában a *Senatus* befolyása a jogalkotásra hármas:
 1. a törvényekhez szükséges *auctoritas* megadása révén tkp. a *magistratus* javaslatának felülvizsgálatát jelentette
 2. megelőző beavatkozási eszközök: **a *magistratus*nak adott tanács *senatusconsultum***
(a vélemény nem volt kötelező a *magistratus*ra, de nehezen tudta figyelmen kívül hagyni azt)
 3. a *praetor* tevékenységébe való beavatkozás (a *ius honorarium* alakítása)
- A *principatus* alatt:

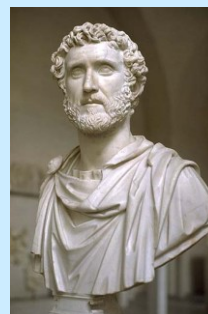
Lassanként a *senatusconsultum*ok **törvényerővel** kezdtek bírni (egyre nehezebb volt összehívni a népgyűléseket, illetve már csak a városi *plebs*re korlátozódtak.)

Az egyes SC-ok elnevezésében az indítványozó *magistratus* vagy *princeps* neve jelent meg.

A *principatus* folyamán egyre inkább nyilvánvalóvá vált a *princeps*ek túlsúlya a SC-ok indítványozása terén - **a *princeps*i akarat pusztán formális megerősítésévé váltak.**

a princeps jogalkotó tevékenysége

- A *principatus* alatt a törvényhozó hatalom elvileg továbbra is a köztársasági szervek kezében maradt.
- Azonban hamarosan maga a *princeps* is gyakorolni kezdett bizonyos **önálló (jogalkotó) normatív tevékenységet**.
- Ennek alapjául a későbbiekben két elvet fogalmaztak meg:
 - a *princeps* felette állt a törvényeknek, nem kellett azokat betartania, abszolút immunitást élvezett („*princeps legibus solutus*”)
 - a *princeps* akarata, a rendes törvények erejével bír („*quod principi placuit, legis habet vigorem*”)
- a jogtudomány idővel a *princeps* normatív aktusait **jogforrásként** ismerte el.

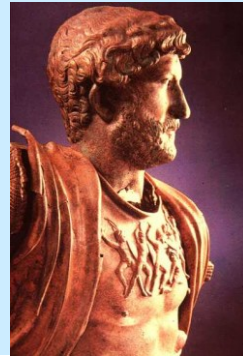
constitutiones principum

általános jellegű	{	edicta	• <i>imperium proconsulare</i>n alapuló hatalmából eredt • egy vagy több <i>provincia</i> vagy <i>municipium</i> tekintetében hozta • általában nem tartalmaznak jogi újításokat
		mandata	• <i>imperium proconsulare</i> alapján adott utasítások • a <i>princeps</i>től függő funkcionáriusoknak szóltak • gyakrabban tartalmaztak igazi újításokat
egydi aktusok	{	rescripta	• a <i>princeps</i> véleménye (<i>responsa</i>) • bírák, helytartók kérelemére (<i>relationes, consultationes, suggestiones</i>) • nem világos vagy vitás jogi kérdésekben
			• a <i>princeps</i> véleménye • a felek (<i>libelli, preces, supplicationes</i>) kérték • a <i>princeps</i> a beadvány alján válaszolt
		decreta	• a <i>princeps</i> egyedi jogvitában hozott döntése • az élő, hatályban lévő jog alkalmazását jelentette • a bírák általában tartották magukat a császári döntésekhez • nem voltak alkalmasak a jog széleskörű módosítására

a klasszikus jogtudomány

A *principatus* a katonai monarchiát a republikánus formák tiszteletben tartásával építette ki, és megkísérelte a köztársasági jogtudósok saját szolgálatába való állítását – természetesen nagy óvatossággal – keresztülvinni.

E kísérletet egyes jogtudósok autorizálásával, azaz az ún. *ius publice respondendi* megadásának privilégiumával próbálta a *princeps* realizálni.

ius publice respondendi

- Augustus - *ius publice respondendi ex auctoritate principis*
császári pecsét a vélemény autentikusságának igazolására
szenátori rangú jogászok privilégiuma volt
bíróra nem volt kötelező, de figyelembe vették az ítékezésben
- Tiberius -
lovagrendi jogászok privilegizálása
szinte kötelező erejűvé vált az adott ügyben
és már nem csak egyetlen esetre volt alkalmazható a vélemény
- Hadrianus -
a bírónak ragaszkodnia kellett **több jogász egybehangzó**
véleményéhez
ez már **törvényerővel** bírt!

kronológiák

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

a dominatus

A legfontosabb változások, amelyek ehhez a korszakhoz és államformához köthetők, vázlatosan a következők voltak:

- A kormányzati szervek elvándorlása Rómából;
- A *Senatus* szerepének igen nagy mértékű csökkenése, szinte teljes kikapcsolása;
- Területileg tagolt **többes császárság**, melyben rendkívül nagy szerepet kaptak a ceremóniális formaságok;
- Rendkívül bonyolult bürokrácia, melynek legfontosabb sajátossága **a polgári- és katonai hatalom elválasztása** volt;
- A provinciák (köztük Itália) kisebbé válása, számuk emelkedése és belső szervezetük egységessé válása;
- A germán eredetű népelemek jelentőségének megnövekedése az állami életben;
- A kereszténység államvallássá válása és mindent, az állami életet is átható jellege. (Kr. u. 380 után)

kronológiák

	<u>Társadalom</u>	<u>Állam</u>	<u>Jogfejlődés</u>
? - kb. Kr.e. IV. sz. eleje	Quiritár civilizáció patriarchális rabszolgaság	Archaikus állam, köztársaság kialakulása	Archaikus jog
Kr.e. IV. sz. második fele – I. sz. vége	Nagyüzemi rabszolgaság	Köztársaság	Preklasszikus jog
Kr.u. I. sz. - Kru. III. sz.		Principátus	Klasszikus jog
Kr.u IV. sz. eleje -	Átmenet a feudalizmusba	Dominátus	Posztklasszikus jog

a posztklasszikus kor joga

Az egész posztklasszikus korszakot a jogtudomány „államosítása”, államivá tétele jellemzi.

Két tendencia volt érzékelhető:

1. az ún. **stabilizációs jogtudományban** azáltal, hogy
 - a császári *constitutio*k tömegében megkíséreltek „kodifikációs” törekvések útján némi rendet teremteni, másrészt
 - az ún. idézési törvények meghozatala útján, amelyek arra voltak hivatva, hogy a jogász iratok káoszában bizonyos irányadó szempontok előírásával a jogbizonytalanság ellen küzdjenek. (a legfontosabb: Kr.u. 426 – *lex citationis*)
2. az ún. **egységesítő jogtudományban**, amely – eltekintve a különösen Nyugaton elterjedt vulgárjogi gondolkodásmódtól – Keleten igen jelentős lépéseket tett az irányban, hogy összeolvasszon, egységesítsen bizonyos jogintézményeket, amelyek elavultságuk folytán már a jogrendszer felesleges sallangjainak bizonyultak.

a kései jogélet

- A teljesen szétesett állami és társadalmi élethez meghasonlott jogélet járult már a Birodalom egysége idején. A jogi élet **vulgarizációja**, leegyszerűsödése kezdetben mindkét birodalom részre jellemző volt. Később azonban elvált egymástól a fejlődés.
- Nyugaton a **vulgarizáció** tovább folyt a Nyugat-római Birodalom utolsó évtizedeiben és a bukás után is.
- Keleten ezzel szemben a klasszikus (Kr.u. I-II. századi) jogi gondolkodás eredményeihez való **viisszatérés** volt megfigyelhető.

Az V. század óta a jogtudomány ápolása szinte kizárólag a Birodalom keleti felében volt megfigyelhető.

Iskolák:

- berytos-i jogi iskola (Kr.u. 239.)
- konstantinápolyi jogi iskola (Kr.u. 425.)
- más keleti városok (Alexandria, Athén, Antiochia, és Caesarea) - Justinianusig

- Iskolák: berytos-i jogi iskola (Kr.u. 239.)
konstantinápolyi jogi iskola (Kr.u. 425.)
más keleti városok (Alexandria, Athén, Antiochia, és
Caesarea) - Justinianusig

a jogi reform

- Justinianus (Kr.u. 527-565) **jog-politikai terveivel** az újra egyesített Birodalomnak egy olyan jogrendszert akart adni, mely örök időkre szól.
- „Kodifikációja” a klasszikus kor még fellelhető teljesítményeiből alkotott **szerencsés szintézist**.
- Justinianus fő érdeme az volt, hogy **megőrizte az utókornak** a klasszikus kor jogi virágkorának termését, azáltal, hogy az általa összegyűjtetett joganyagot törvényerőre emelte.

compilatio

Tribonianus

-

Tribonianus

ezer év eredménye

Iustinianus (Kr.u. 527-565)

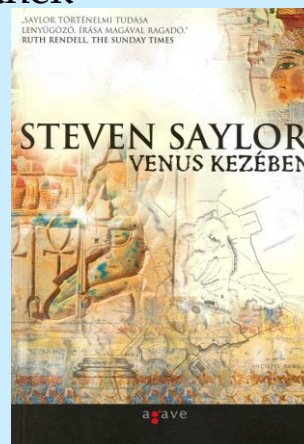
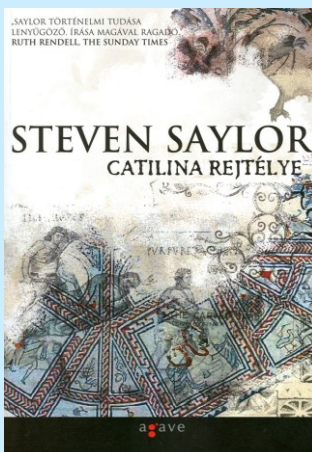
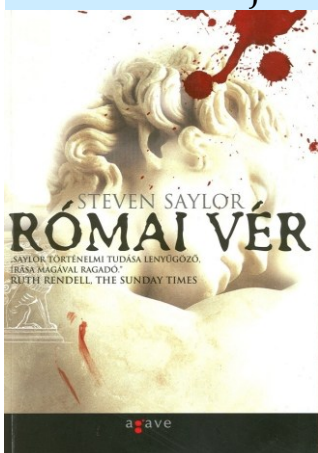
- *Digesta* - jogtudósok művei (533)
- *Institutiones* - tankönyv (533)
- *Codex* - császári rendeletek (534)
- *Novellae leges* - új rendeletek (534-)

kiegészülve néhány középkori császári rendelkezéssel (*Libri feudorum*)

Corpus Iuris Civilis
(hivatalos név 1583-tól)

ajánlat krimi-kedvelőknek

ajánlat krimi nem-kedvelőknek

